humanist

28-7
Tweewekelijkse uitgave van het
Humanistisch Verbond
13 april 1973

Het koncept van de beginselverklaring
DE KENMERKEN VAN HET HUMANISME

Zoals de inleidende regels van de beginselverklaring drie onderdelen opsommen, evenzo bestaat de eigenlijke definitie uit drie elementen. Natuurlijk is daarmee de levensovertuiging van het humanisme niet volledig omschreven. Het zijn globale aanduidingen, die in een vereiste beperktheid eerder naar de geest dan naar de letter begrepen en gewaardeerd moeten worden. Een uitvoerige toelichting behoort dan ook zeker geschreven te worden. Zelfs dèze toch ook door ruimte beknopte uitleg kan geen recht doen aan alle vragen die men ten aanzien van allerlei gebruikte termen kan stellen.

In drie punten worden de kenmerken vermeld van het humanisme, zoals het Humanistisch Verbond dit opvat. Kort gezegd, wordt er een zinsnede geleverd over onze *wijze van bezinnen* op eventuele praktische en theoretische kwesties, vervolgens een omschrijving van de *medemenselijkheid* en tenslotte een verwijzing naar het bredere *maatschappelijke verband* waarin onze idealen verwezenlijking zouden kunnen vinden. Deze drie vaststellingen geven ook uitdrukking aan de onderling samenhangende aard van de drie werksoorten van het Verbond: bezinning, geestelijke verzorging en vorming, en kritische toewijding aan de maatschappelijke situatie waarin wij verkeren.

Het eerste kenmerk is „de voortdurende bereidheid zich in denken en doen naar de normen der redelijkheid en zedelijkheid te verantwoorden". Dit is, uiterst beknopt, de *aanduiding van het toetsingscriterium* dat humanisten zich voornemen in oordelen en handelen te hanteren. Het is een bereidheid, een zedelijk willen, typisch voor een levensbeschouwelijke organisatie, en beslist geen natuurlijke eigenaardigheid van een groep selecte individuen. Humanisten zijn geen bijzondere mensen, maar sterfelingen met dezelfde neigingen, hebbelijkheden en zwakten als anderen.

De uitdrukking: „verantwoording naar de normen der redelijkheid en zedelijkheid" — een iets uitgebreider formulering voor de term „zich rekenschap geven" — bevat een *verwijzing*. Deze aanduiding geeft te kennen dat alle àndere maatstaven dan die der redelijkheid en zedelijkheid in laatste instantie afgewezen worden. Er wordt in deze zinsnede niet omschreven *wat* wij *nu*, voor altijd en voor elke situatie redelijk en zedelijk zullen vinden, maar er wordt verwezen naar een beginsel van toetsing: de normen van redelijkheid en zedelijkheid. Dat zijn principieel àndere normen dan die van de efficiency, dan die van de welvaart, dan die van de geldende wetgeving enz. enz. Door die verwijzing naar de normen der redelijkheid en zedelijkheid hebben we een duidelijke richting van overweging aangegeven: de voortdurende, zorgvuldige tussenmenselijke afweging van wat in een gegeven situatie, op zeker moment voor redelijk of zedelijk gehouden behoort te worden — èn dat dit vóór alles gaat!

Op deze wijze zullen wij gezamenlijk steeds de *inhoud* van die norm moeten bepalen door ernstig, onbevooroordeeld te toetsen. De reële eisen en verlangens die wij hier en nu praktisch voor ogen hebben behoren in een beginselverklaring niet thuis. Het hoofdbestuur werkt aan een soort van humanistisch manifest voor de doeleinden van het Verbond *hier* en *nu*.

In het tweede kenmerk: „de helpende zorg" wordt zo kort mogelijk omschreven dat de medemens, die op een of andere wijze uit de rails is geraakt — of dit nu door eigen toedoen, eigen schuld of door omstandigheden buiten hem om is gebeurd — op onze feitelijke solidariteit kan rekenen. Hier wordt het aspect van het humanisme aangeduid, dat vervuld wordt door onze geestelijke verzorging en vorming. Het is de aanvulling in ethische zin op onze constatering der menselijke verantwoordelijkheid. *Onze* verantwoordelijkheid geldt ook de *medemens* die wellicht door eigen verantwoordelijkheid ontspoord is.

Tot slot, als derde fundamenteel kenmerk: de kritische toewijding aan de maatschappelijke situatie. Zonder dat in de samenleving aan een aantal humanistische voorwaarden van samenleven zijn voldaan, achten wij het streven naar ontplooiing der menselijke persoonlijkheid wel niet geheel illusoir, maar toch àl te individualistisch gericht. Die essentiële voorwaarden zijn onderling samenhangend: vrijheid èn verdraagzaamheid, eerbied voor de menselijke waardigheid èn medemenselijkheid.

P. Spigt

Er zijn meer idealen op te sommen. Maar als men het goed nagaat dan zijn er in de beginselverklaring schematisch volledig opgesomd: de objectieve uitgangspunten van de humanistische levensovertuiging (aanhef) en de drie hoofdzakelijke kenmerken — het toelatingscriterium, de menselijke solidariteit en de maatschappelijke condities.

P. Spigt

in dit nummer:

Het concept van de beginselverklaring. De kenmerken van het humanisme
pagina 1
Hoofdbestuur
pagina 2
Een nieuw taboe; gewetensbezwaar
pagina 3
De club van Rome (II)
pagina 4-5
Ingezonden brieven
pagina 7
Boekbespreking
pagina 8
Afdelingsnieuws
pagina 9
Mens en dier en bio-industrie
pagina 10-11

Hoofdbestuur

Dr. A. J. Wichers
alg.-secretaris

Het gebeurt niet zo vaak dat ik reacties krijg op het geschrevene in deze rubriek. Maar zo nu en dan gebeurt het toch: soms van iemand persoonlijk en negatief, soms ook persoonlijk en positief. Andere reacties komen uit de afdelingen en luiden meestal dat men zich veel beter voelt ingelicht. Mocht iemand naar aanleiding hiervan de pen eens willen nemen, laat haar of hem dat maar doen.

Het congres. De vergadering van 30 maart ging in hoofdzaak over congresaangelegenheden. Zo waren er twee amendementen van Voorburg/Rijswijk op de voorstellen 1 en 2 van Den Haag en Gouda. Naar het gevoel van het hoofdbestuur was het ene amendement een herhaling van het oorspronkelijke voorstel met andere woorden, en was het andere eerder een nieuw voorstel dan een amendement op een bestaand. Dit laatste gaat over de Verbondsraad. Hiervan werd in het oorspronkelijke voorstel gezegd: laat die, samen met het HB, eens naar zichzelf kijken. In het nieuwe amendement/voorstel wordt gezegd: laat het congres tot een andere samenstelling van die Raad besluiten. De eerste versie krijgt de steun van het HB; de tweede wordt ontraden.

HB

Ook in deze regels kwam de Verbondsraad meermalen ter sprake. Hij functioneert waarschijnlijk niet ideaal, en vaak wordt gezegd dat hij niet genoeg schakelt tussen hoofdbestuur en afdelingen. Maar laat men zich niet voorstellen dat het verbondsraadsleden zo gemakkelijk zou zijn om in een enigszins letterlijke zin te opereren tussen afdeling en HB. Moet een lid van die raad daartoe een rayon van afdelingen afreizen om te horen wat er leeft en te vertellen wat er aan de orde is? Dit is al eens geprobeerd. De meeste verbondsraadleden ervoeren al spoedig dat daar niet van komt, waarschijnlijk voornamelijk omdat men zich wat HB zaken betreft niet goed genoeg op de hoogte gevoelt (noch de verantwoordelijkheid deelt) terwijl iets dergelijks geldt voor de zaken van de afdelingen (die meestal mans genoeg zijn om ook zelf te schrijven). Mijn idee zou zijn dat men bij het niet haalbare belandt als men de Verbondsraad anders ziet dan als een gezelschap vooraanstaande leden van het Verbond die, bij voorkeur een of meer afdelingen goed kennende, van tijd tot tijd meedenken met het HB (en daarbij, zoals reeds het geval is, tussen de congressie door enkele congresbevoegdheden uitoefenen). Dus niet al te uitdrukkelijk die doorgeefgedachte, en hierdoor een verbondsraadlidmaatschap dat voor de in aanmerking komende mensen niet al te tijdrovend is. In elk geval zou het hoofdbestuur deze zaak graag in de Verbondsraad zelf, waar er al eerder over gesproken is, verder willen ontwikkelen.

Ook het meergenoemd manifest werd weer bekeken. Het zou een concrete uitwerking zijn bij de beginselverklaring. Ziende wat het stuk geworden is vond het HB dat het Humanistisch Perspectief moest gaan heten, met als ondertitel: Maatschappelijke doeleinden.

Dit stuk is in totaal vier keer aan de orde geweest. Telkens meen je dat sommige dingen toch weer anders opgeschreven moeten worden. Zulke meningen hebben we nu dus voor het laatst gespuid: Rood en Spigt gaan de eindversie maken. Doch laten we ons niet voorstellen dat we — ondanks deze eindredacteuren — een voor ieder ideaal stuk voortbrengen. Hoe vermijd je een zodanige algemeenheid dat iedereen het er zonder echt iets op zich te nemen mee eens kan zijn; hoe vermijd je een zodanige detaillering dat je verzeild raakt in de aktualiteiten.

In zo'n hoofdbestuur kom je toch regelmatig vele onderwerpen tegen. Bij een toernee langs vele onderwerpen, zoals je maakt als je zo'n perspectief opstelt, kan niettemin blijken dat een onderwerp weer geagendeerd moet worden. Zo ging het met gewetensbezwaarden t.a.v. militaire dienst.

Er was nog een vacature hoofdbestuur. Hierin wordt door het hoofdbestuur voorgesteld de Heer E. Goldstein uit Gouda.

De bovenstaande en andere, meer technische, congreszaken hebben zoveel tijd in beslag genomen dat we ons niet meer hebben kunnen bezighouden met wat er om gaat in de Stichting Vorming, nóch ook met de toekomstige organisatorische struktuur in de Humanistische Stichting voor Geestelijke Volksgezondheid. Of dit op 27 april zal lukken? Dan kan er in elk geval niet zo heel veel voorzienbaars van het congres aan de orde komen omdat dat op 6 april moet zijn afgedaan, al zou het dan ook erg laat worden.

Driebergen, 1 april

KONGRES-'73
Statuten-wijzigingen

Naar bekend, komen op het aanstaande congres (12 en 13 mei te Arnhem) voorstellen tot wijziging van de statuten van het Verbond aan de orde.

1. Het voorstel tot wijziging van de beginselverklaring (artt. 2 en 3 der statuten) is reeds op 31 oktober 1972 rondgezonden. Daarop binnengekomen amendementen van afdelingen zullen, zo mogelijk voorzien van een pré-advies van het hoofdbestuur, in de beschrijvingsbrief voor het congres, worden opgenomen. Binnengekomen reacties van individuele leden, groepen van leden, dan wel artikelen in „Humanist" verschenen, worden als bijdragen aan de discussie ten congresse beschouwd, doch niet vooraf rondgestuurd.

2. Op het 19e congres is een voorstel aangenomen om in statuten en huishoudelijk reglement niet meer te spreken van „gemeenschappen", doch van „afdelingen". Om een verandering in de statuten tot stand te brengen is een formeel voorstel tot wijziging van die statuten nodig. Het hoofdbestuur acht zich door genoemde congres-uitspraak gebonden het volgende voorstel tot wijziging der statuten te doen:

„op alle plaatsen waar in de statuten sprake is van 'gemeenschappen' resp. 'gemeenschap', wordt dit woord gewijzigd in 'afdelingen' resp. 'afdeling'."

Wijziging reglementen

3. Op dezelfde grond als onder 2 vermeld, stelt het hoofdbestuur voor op alle plaatsen waar in het huishoudelijk reglement en de reglementen „verkiezing hoofdbestuur en verbondsraad" en „gewesten en federaties" sprake is van de woorden „gemeenschappen" resp. „gemeenschap" te wijzigen in „afdelingen" resp. „afdeling".

4. In verband met de gewijzigde vorm van inning der contributie stelt het hoofdbestuur voor artikel 15 huishoudelijk reglement te schrappen.

5. In verband met dezelfde reden stelt het hoofdbestuur voor in artikel 16 huishoudelijk reglement drie wijzigingen aan te brengen als volgt:

a. lid 2 tweede zin te wijzigen als volgt: „daarbij geldt als richtlijn een half procent van het inkomen met als minimum een door het congres vast te stellen bedrag per jaar".

Toelichting: in deze tijd van geldontwaarding komt het niet doelmatig voor een bedrag in het reglement te noemen.

b. lid 3 te doen vervallen en de leden 4 t/m 6 te vernummeren in 3 t/m 5.

c. lid 4 (oud, lid 3 nieuw) eerste zin te wijzigen als volgt:

„Van het contributie-inkomen, onder aftrek van dat gedeelte ervan dat het congres heeft goedgekeurd als kostprijs van „Humanist", wordt aan afdelingen, naar rato van het aantal leden per afdeling 30% afgedragen, welk percentage kan stijgen tot 50, indien het ter beschikking van de afdeling komende deel van dat contributie-inkomen minder zal zijn dan *f* 250,— per jaar".

Toelichting: Uit de financiële stukken blijkt, dat het Verbond zich in een zeer ernstige financiële situatie bevindt. Een sanering is gaande, maar zal verschillende jaren vergen om te worden voltooid. Onder deze omstandigheden moet ook van de afdelingen een bijdrage daartoe worden gevraagd.

Een nieuw taboe: GEWETENSBEZWAAR

W. J. Jong

Nederland erkent het recht op vrijheid van geweten („consientie") sedert de Unie van Utrecht! het laatst door zijn ondertekening van de Europese verklaring van de rechten van de mens, (Verdrag van Rome) dat deze erkenning in art. 9.1 omschrijft.

In de Bondsrepubliek is door een vonnis van het Bundesverwaltungsgericht (3 oktober 1958) uitgemaakt dat het recht op erkenning van gewetensbezwaren tegen de krijgsdienst voortvloeit uit dit grondgerecht en niet slechts een uitzondering op de dienstplicht vormt. In Nederland is de Hoge Raad er niet aan te pas gekomen, want het militaire strafrecht kent géén cassatie. Sedert 1922 kent ons recht de mogelijkheid van erkenning van gewetensbezwaren: aanvankelijk alleen tegen het doden van de medemens, óók als dit op overheidsbevel geschiedt, sedert 1962 op grond van afwijzing van elk oorlogsgeweld. Over de interpretatie van deze gewetensbezwaren is sedert 1923 (Dienstweigeringswet) al heel wat gestreden voor de Kommissie van Advies en voor het Hoog Militair Gerechtshof, later ook bij de Raad van State.

Hoewel Kuiper al meende: „Waar het geweten spreekt, moet de overheid terugtreden", is een vonnis van het Hoog Militair Gerechtshof nodig geweest om de Kommissie (ca. 1927) te doen inzien dat ook onkerkelijken, ja, vrijdenkers, een aanspraak op erkenning van hun gewetensbezwaar konden doen gelden. Met name in de eerste jaren na de oorlog is er, wederom via H.M.G.-vonnissen, in de praktijk een revisie-procedure ingevoerd.

Uiteindelijk volgde in 1962 een uitbreiding van de erkenningsgrond, benevens een beroepsmogelijkheid bij de R. v. S. Via deze is van het voorjaar in de zaak van Gerard Roovers vast komen te staan, dat „elk oorlogsgeweld" betekent „elk oorlogsgeweld, waarmee ik te maken heb of me voor kan stellen te maken te krijgen". Het gaat dus niet om de Moren voor Wenen (waar ze nooit stonden), zelfs niet om de SS voor de Grebbeberg, het gaat om het oorlogsgeweld waarop het Nederlandse leger zich thans voorbereidt: vandaag en binnen afzienbare tijd.

Op zo'n gewetensbeslissing hebben natuurlijk alle gebeurtenissen van de laatste jaren ingewerkt, Vietnam en Bangla Desj, Griekenland en Hongarije, Israël en Ulster. En omdat de mens geen zekerheden kent — de gelovige dénkt alleen ze te kennen — kan niemand zeggen wat er gebeuren zal als het ooit komt tot een wereldwijde hongersnood, een energiekrisis of als de Marsmannetjes landen. Hij kan zich alleen voorstellen wat hij doet als de Russen, de Chinezen of misschien de Amerikanen zouden komen, of welke hulp hij nu aan de onderdrukten van de Derde Wereld kan geven. Dat zijn mogelijk politieke overwegingen, maar de bezwaren wortelen in de gehele persoonlijkheid, het zijn gewetenbezwaren.

Wat zijn nu „politieke bezwaren" die, als men pers, radio en t.v. hoort, van oneindig beter allooi zijn dan „gewone" gewetensbezwaren? Is „geweten" niet een „burgerlijk vooroordeel"? Het Interkerkelijk Vredesberaad, waar de middeleeuwse doktrine van de „rechtvaardige oorlog" nog krachtig leeft, suggereert dat „politieke bezwaren" zouden kunnen zijn verzet tegen bepaalde wapens (kernwapens) of verzet tegen bepáálde oorlogen (in feite Lenin's standpunt: alleen de imperialistische oorlog is verwerpelijk).

Wat de kernwapens betreft, als het niet alleen om een beperkte wapenweigering gaat, zou men dit aldus moeten vertalen: „ik ben wel bereid Dresden of Hanoi plat te gooien met brand- of brisantbommen, maar niet Hiroshima met kernwapens".

En wat de afwijzing van bepaalde oorlogen betreft; in konkrete oorlogssituatie, kan zich dit voordoen: Zuidafrikanen van de Ossewaebrandwag e.d. weigerden dienst in het leger van de aartsvijand, Engeland; Polen en Tsjechen onttrokken zich aan dienst in het leger van de Keizer of de Führer. Maar dat zijn natuurlijk niet de „politieke dienstweigeraars" die men bedoelt. De jongens die via de media van de kansel en soms op school te horen krijgen dat alleen met geweld het „strukturele geweld" van uitbuiting en onderdrukking kan worden teniet gedaan, raken ten dele zo in de ban van de geweldsromantiek dat ze zich „soldaat van de revolutie" voelen. En dan gaan ze uiteraard in dienst: om het handwerk te leren en de vijand te leren kennen. Eventuele persoonlijke of morele bezwaren dient men dan op zij te zetten terwille van de goede zaak. Dat is ook al jarenlang het officiële standpunt van kommunisten van allerlei schakering en sommige anarchisten. Maar als zo'n jongen zich beroept op de DW-wet, komt hij in moeilijkheden, omdat hij zijn slag om de arm terzake van guerrilla, revolutionaire oorlog e.d. en het gebruik van georganiseerd geweld tegen misdaden tegen de mensheid niet wezenlijk heeft doordacht. Zelden heeft hij zich de vraag gesteld waar het om gaat: ben ik bereid terwille van hogere waarden niet alleen tegenstanders te doden, maar ook buitenstaanders en zelfs kameraden? Theologen zullen allicht antwoorden „wie niet voor Mij is, is tegen Mij", een uitspraak die zich goed leent voor gebruik door nationale of „revolutionaire" machthebbers. Als hier een leemte is, dan is het geen leemte in de wet, maar een leemte in de voorlichting: men praat over „geweld" en een doel dat de middelen heiligt, maar laat in het midden wat die middelen en hun gevolgen zijn. Met dergelijke „sentimentele" overwegingen immers behoort men tot „vegetarisch links" zoals Igor Cornelissen het in Vrij Nederland uitdrukte. En welke jongen van 20 wil voor „halfzacht" doorgaan?

Er is wel een andere leemte in de wet: er is geen voorziening voor gewetensbezwaren tegen de **dienstplicht,** analoog aan die welke bestaan voor de (afgeschafte) stemplicht of de verzekeringsplicht. Aangezien de militaire dienstplicht een ingrijpende aantasting van de persoon en de menselijke waardigheid inhoudt, de meest radikale vorm van uitbuiting en onderdrukking: sneuvelen en doden op bevel, is hier alle reden toe. En via de rechtspraak is een erkenning zoals in de Bondsrepubliek niet te bereiken tenzij voor het Europese Hof: ook in een resolutie van de Raadgevende Vergadering van de Raad van Europa wordt de dienstweigering gezien als voort te vloeien uit art. 9 van de Europese verklaring van de rechten van de mens (26 januari 1967).

Als ergens een aangrijpingspunt voor het Humanistisch Verbond zou liggen, dan is het hier. Slachtoffers van deze leemte in de wet zijn er ook: de Jehova's getuigen in Norgerhaven. Of Theo Bakker zo'n geval is is onduidelijk, hij heeft geen beroep op de wet gedaan omdat hij meende niet-erkenbare politieke bezwaren te hebben: een slachtoffer van de onkunde van zijn voorlichters, eerder dan van een tekort in de wet. Voor nadere gegevens kan ik verwijzen naar „Vredesaktie" van o.a. januari 1971 en juli 1972, waar de volledige teksten zijn afgedrukt.

W. J. Jong

humanist

Verantwoordelijk voor de inhoud:
Hoofdbestuur H.V.

Eindredakteur:
Direkteur H.V.

Lay-out:
Lumax Utrecht

Druk:
Lumax Utrecht

Redaktie-adres:
Humanistisch Verbond
Oudegracht 152
Utrecht
Tel.: 030-318145

De Club van Rome (II)

Dat de problemen, waarmede wij ons in het vorige artikel bezig hielden, niet stil houden bij de landsgrenzen, is wel duidelijk. Aan internationale samenwerking valt niet te ontkomen.

Die geldt in de eerste plaats de NABUURLANDEN. Voor het schoon houden van Rijn, Maas, Schelde, het kanaal Gent-Terneuzen en kleine rivieren, die hun bovenloop hebben op Duits of Belgisch grondgebied, zijn wij aangewezen op medewerking van de oeverstaten. Omgekeerd mag Duitsland een beroep doen op onze medewerking voor het schoon houden van de Dollard. Het tegengaan van vervuiling van de Noordzee vraagt om samenwerking in nog ruimer kader.

In *West-Europees verband* valt te denken aan samenwerking op wetenschappelijk gebied, het samen opzetten van nieuwe installaties met een experimenteel karakter en het gelijk richten van het beleid op de doeleinden, in het eerste artikel omschreven. Door dit laatste wordt niet alleen het effect groter, maar wordt ook voorkomen, dat een soort oneerlijke concurrentie ontstaat, doordat landen, die het niet zo nauw nemen, tijdelijk tegen lagere kosten kunnen produceren. Samenwerkend in EEG-verband zal men ook sterker staan tegenover soortgelijke dreiging van landen daarbuiten. Overigens meen ik, dat men deze dreiging niet te zwaar moet aanslaan. De meest geïndustrialiseerde landen (U.S.A., Japan, Zweden en ook Soviet-Rusland) tobben evenzeer met het probleem van milieuvervuiling. Alleen het besef, dat wij zuinig moeten zijn met grondstoffen en energie, leeft nog niet zo sterk. Maar geldt dit niet in gelijke mate voor de landen van West-Europa?

Waar vele problemen een mondiaal karakter dragen, is een afdoende oplossing slechts te vinden in *wereldverband*. Bij milieuverontreiniging gaat het niet alleen om wat men om zich heen ziet en ruikt, maar vooral om de problemen van veel wijdere strekking, die op langere termijn het voortbestaan der mensheid in gevaar kunnen brengen. Genoemd worden in dit verband o.a.: de mogelijkheid van klimatologische veranderingen tengevolge van een hogere concentratie van kooldioxyde en vaste deeltjes in de atmosfeer; de vervuiling van de oceanen met organische stoffen, waardoor de algengroei bevorderd en als gevolg daarvan de functie van de oceanen als zuurstofproducent verstoord wordt; metaalverbindingen en andere persistente verbindingen, die het leven van vissen, vogels en zoogdieren, zoals zeehonden, in gevaar brengen; de eventuele gevolgen van de uitlaatgassen van supersonische vliegtuigen; de ophoping van persistente pesticiden en herbiciden in de natuurlijke keten, die al reikt tot de penguins in het Zuidpoolgebied. Het enkele feit, dat oude monumenten, zoals het Parthenon in Athene, in de laatste 10 jaren meer schade hebben geleden dan in de voorafgaande 5 eeuwen, moge tot nadenken stemmen.

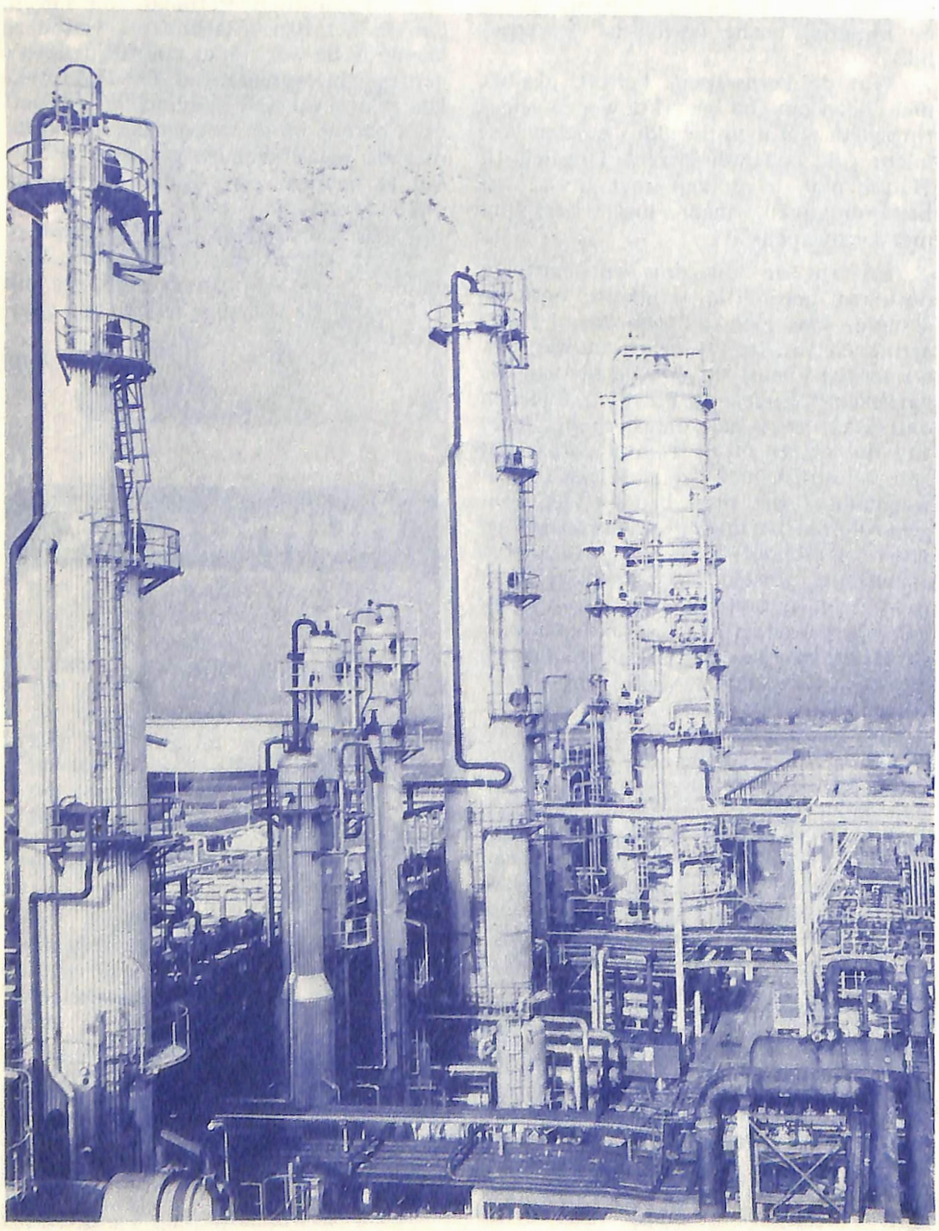

De UNO *(Organisatie van de Verenigde Naties)* blijkt gelukkig oor te hebben voor deze problemen. Onder haar auspiciën is in juni 1972 in Stockholm een groot opgezette conferentie gehouden, gewijd aan de problemen van het milieubeheer. Een volgende conferentie over het bevolkingsvraagstuk staat op het program. Er zouden dus reden kunnen zijn de verdere ontwikkeling met enig vertrouwen tegemoet te zien, ware het niet, dat reeds in dit eerste stadium zich een ernstige tegenstelling openbaarde tussen de *rijke* en de *arme landen*. De laatste groep kan uiteraard moeilijk aanvaarden, dat zij in haar begrijpelijk streven naar een wat hoger welvaartspeil geremd wordt door een politiek, die in het belang van de mensheid als geheel nodig wordt geoordeeld. Zij drong daarom aan op speciale aandacht voor haar belangen in dit kader. Toen daarop geen bevredigend antwoord werd gekregen, hebben verschillende landen, waaronder Brazilië en India, zich voorbehouden een eigen weg te gaan.

Het is een bedenkelijke ontwikkeling. Liggen de gevaren, waarop de Club van Rome wijst, voor de rijke landen nog in een vrij ver verschiet, voor de arme landen doemt het gevaar op veel korter termijn op. Wordt de bevolkingsexplosie niet gestopt — en daar lijkt het nog niet op — dan zal het zelfs bij een doeltreffend landbouwbeleid nog de grootste moeite kosten de voedselproduktie gelijke tred te doen houden met de bevolkingsgroei. Sommigen denken daar nogal gemakkelijk over. De z.g. *groene revolutie* (verbetering van landbouwgronden, betere zaden, meer gebruik van kunstmest, toepassing van chemische bestrijdingsmiddelen) zou de mogelijkheid bieden de landbouwproduktie belangrijk op te voeren. Ruime toepassing van kunstmest en vooral van chemische bestrijdingsmiddelen draagt echter weer bij tot toeneming van de milieuverontreiniging. Bovendien hebben insekten en schimmels de nare gewoonte resistent te worden tegen deze bestrijdingsmiddelen. Men kan dan wel zoeken naar nog zwaardere vergiften, maar dit verergert de situatie. Uitkomst is slechts te verwachten van minder bedenkelijke middelen om insekten en schim-

mels te bestrijden. Daarop wordt naarstig gestudeerd, maar men is er nog lang niet.

Ernstiger misschien nog is de toenemende *erosie* als gevolg van ontbossing en het in de steek laten van landbouwgronden, die niet genoeg meer opbrachten. Een soortgelijk effect heeft het onverantwoord oppompen van grondwater in regenarme streken, waardoor de voorraad grondwater wordt uitgeput en vervangen door zeewater.

Het is wel duidelijk, dat een en ander een krachtige rem zet op de voedselproduktie. Het platteland zal de groeiende bevolking ook geen voldoende bestaansmogelijkheid kunnen bieden, met als gevolg snel toenemende *urbanisatie*, met alle kwalijke gevolgen van dien. Het is daarom niet zo verwonderlijk, dat de jaren 1971 en 1972, het begin van het tweede ontwikkelings-decennium, geen opwekkend beeld vertonen. Droogte enerzijds, overstromingen anderzijds hadden een slechte invloed op de oogsten met name in verschillende landen in Zuid-Oost-Azië (waaronder Indonesië), die daardoor genoodzaakt zijn op ruime schaal rijst en granen in te voeren.

Wij kunnen voor de dreiging van deze ontwikkeling de ogen niet sluiten. Te verwachten valt, dat zij grote onrust in de wereld teweeg zal brengen. En, wat minder voor de hand liggend, maar toch een reëel gevaar: de kans, dat voortgaande ontbossing en erosie bijdraagt tot verstoring van de zuurstofproduktie, die door de vervuiling van de oceanen toch al gevaar loopt.

Tegenover de geschetste ontwikkeling staan wij niet geheel machteloos. Er zijn mogelijkheden om het proces van de erosie te stoppen en daaraan ten offer gevallen gronden weer vruchtbaar te maken. Er zijn ook mogelijkheden om de ontwikkelingslanden uitzicht te openen op een meer menswaardig levenspeil, zonder dat de dreiging van milieuvervuiling en grondstoffen-uitputting wordt geaccentueerd.

Een Amerikaanse geleerde, Barry Commoner, betoogt in zijn belangwekkende boek „The closing circle", dat wij met onze technologische ontwikkeling sinds 1946 op een verkeerde weg zijn. De natuur hielp ons tot die tijd met plantaardige grondstoffen, die afbreekbaar en reproduceerbaar zijn. De *ecosfeer* (het milieu in de ruimste zin dus omvattende bodem, bodemschatten, water en lucht) werd gekenmerkt door een zelf-regulerend proces. Dat is nu veranderd. Synthetische grondstoffen, die niet afbreekbaar en slechts ten dele reproduceerbaar zijn, vinden steeds meer toepassing. Een van de middelen om deze bedenkelijke ontwikkeling te keren is daarom volgens Commoner het zoveel mogelijk terugschakelen van synthetische op plantaardige grondstoffen. Zo b.v. van kunstvezels op wol, linnen, katoen en natuurzijde, van synthetische rubber op natuurrubber, van synthetische wasmiddelen op zeep en soda.

In de voortbrenging van natuurprodukten zullen de ontwikkelingslanden een belangrijke plaats kunnen innemen. Daarvoor is echter nodig, dat een oplossing gevonden wordt voor een verantwoorde bestrijding van insekten en schimmels en voor het tegengaan van erosie en uitdroging van gronden. Als zelfs de voedselproduktie daarvan afhankelijk is, kan men zich niet de illusie maken, dat een belangrijke uitbreiding van de produktie van plantaardige grondstoffen mogelijk is, zonder dat voor deze problemen een bevredigende oplossing wordt gevonden.

Nu reeds zou een versmalling van de kloof tussen rijke en arme landen te bereiken zijn door een stabilisatie van de grondstoffenprijzen en het opruimen van de belemmeringen, die de ontwikkelingslanden ondervinden bij de uitvoer van hun produkten naar de rijke landen. Het is zeker geen aantrekkelijke oplossing de ontwikkelingslanden te doen treden in het voetspoor van de hoogontwikkelde industrielanden, waarmede ook alle daaraan verbonden kwalen zouden worden overgebracht, terwijl voor de wereld als geheel de toestand nog nijpender zou worden. Maar niets kan er tegen zijn, dat zij in staat gesteld worden eigen bodemprodukten te verwerken, te minder als het gaat om industrieën, die niet bijdragen tot de milieuvervuiling en meer arbeids- dan kapitaal-intensief zijn.

Een dergelijke ontwikkeling is echter slechts mogelijk bij nauwe samenwerking tussen rijke en arme landen, met veel goede wil van weerskanten. Daaraan mangelt het helaas nog maar al te veel. En het is juist samenwerking op dit gebied, die zou kunnen leiden tot een betere verstandhouding tussen de volken en daardoor tot vermindering van het oorlogsgevaar.

In mijn beide artikelen heb ik de problemen slechts globaal kunnen aanduiden. Voor een verdere uitwerking moge ik verwijzen naar mijn pas verschenen boek „Ons staatsbestuur in een stroomversnelling" (uitg. VUGA-boekerij). Waarmede overigens niet gezegd wil zijn, dat daarin de problemen uitputtend zijn behandeld. Het wil niet meer zijn dan een aanzet tot discussie.

Prof. Mr. J. in 't Veld

(advertentie)

Publikatie aangeboden door dit blad, in samenwerking met de Stichting Ideële Reclame SIRE

Zou niet ieder kind het (voor)recht moeten hebben madelieven te kunnen plukken, blij als dit meisje?

Maar als onze bevolking blijft doorgroeien, bloeien er straks alleen nog bloemen in de middenberm van autobanen.

Geboortenregeling is dan ook nodig.

En in elk gezin mogelijk.

Geen enkel kind behoeft meer een ongewild kind te zijn.

Wanneer ieder kind als gewenst kind ter wereld komt zijn we al op de goede weg.

Wanneer de bevolking niet gestabiliseerd wordt, zodat er een evenwicht ontstaat tussen geboorten- en sterftecijfers, worden de ontplooiingsmogelijkheden minder.

In de milieuhygiëne is nu reeds zichtbaar dat de grens aan het vermogen van de aarde om mensen een bestaan te verzekeren bereikt gaat worden.

Het twee-kinderengezin zal meer regel dan uitzondering moeten gaan worden.

Het bevolkingsvraagstuk moet nú worden opgelost.

Voor het welzijn van onze kinderen en hun kinderen.

Prof. Dr. A.A. Haspels
hoogleraar in de verloskunde en gynaecologie

Veel te veel kinderen krijgen straks geen leven. Geboortenbeperking is noodzaak.

Een recent onderzoek heeft aangetoond dat 77% van alle Nederlanders maatregelen wenst tegen overbevolking. (NIPO '71)

INGEZONDEN BRIEVEN

Vietnam

Ik heb enige kritiek op de brief: Vietnam („Humanist 15/3). Het is algemeen bekend dat niet de massale bombardementen op de Duitse steden ons de bevrijding hebben gebracht. (Het was de uitholling van het systeem van binnenuit, zoals ook het Amerikaanse systeem van binnenuit zich aan het vernietigen is.) Het is bekend dat de atoombommen op Japan wel het land tot capituleren dwong maar dat het niet nodig was twee bommen te werpen en dat het zelfs niet nodig was geweest de bommen op een stad te werpen.

Verder is de wereldwijde werkende organisatie het „Rode Kruis" al enige jaren aan kritiek onderhevig. (Denk aan de afstand die het neemt bij martelingen in landen als Rusland, Spanje, Portugal, Griekenland etcetera.) Het zijn andere organisaties die de tekortkomingen van het Rode Kruis moeten oplossen.

Om het probleem Vietnam verder te bespreken of te bekritiseren doet men er goed aan enige lectuur daarover te lezen en het geheel te zien tegenover socialiserende tendenties in het gehele wereldbeeld.

H. L. Mesker, Amsterdam

De Koncept-Beginselverklaring

In ons Zwolse orgaan De Brandaris van maart werden de tekst van de oude en het concept van de nieuwe beginselverklaring naast elkaar gepubliceerd, ter discussie op onze jaarvergadering. Hoe nuttig dit was blijkt wel, omdat mij nu pas een punt is opgevallen dat ik een kwestie van zijn-of-niet-zijn vind voor het hele Verbond. Als de Brandaristekst juist is (de betreffende Humanist kan ik niet meer vinden) dan is nl. in de nieuwe beginselverklaring onder punt 3 het woord Gerechtigheid verdwenen. Nu vraag ik me af of men dit woord bewust heeft laten vallen en waarom. Vindt men het ideaal van de gerechtigheid al verwezenlijkt (dat kan dunkt me geen enkele humanist vinden, met zoveel onrecht op aarde), of vindt men het van minder waarde daarnaar te streven, of denkt men het te kunnen vervangen door zulke vage termen als eerbied voor de menselijke waardigheid of als medemenselijkheid? Nu, dan kunnen we er nog langer op wachten. Ik vind nl. dat men dan een zeer gevaarlijke weg bewandelt, het is nl. de weg waarop de Christenheid is verongelukt, toen zij het streven naar recht als Joods en wettisch veroordeelde en minderwaardig achtte, omdat zij er het in hun ogen zoveel hoger begrip van barmhartigheid en liefde voor in de plaats stelde. In naam van die barmhartigheid en met een beroep op de vergeving is eeuwenlang een ten hemel schreiend onrecht bedreven en in stand gehouden. Wie de bescherming van het recht verliest, staat ook heden bloot aan alle kwaad dat de samenleving oplevert. Denkt men willekeur, terreur, valsheid, misdadigheid te kunnen bestrijden met de gezapigheid van lief-zijn-voor-elkaar?

We hebben waarachtig ondervonden wat dat voor gevolgen heeft. Het is juist deze onverschilligheid jegens onrecht die mij ertoe bracht de Christelijke kerken de rug toe te keren en het Humanistisch Verbond te begroeten. Wanneer op het Kongres over dit punt gediscussieerd zal worden, moet men van te voren wel heel goed bedenken welke heilloze konsekwenties het heeft om de gerechtigheid af te schaffen. De mensen zijn nog maar nauwelijks van dit begrip doordrongen en het Verbond zou m.i. een veel steviger ruggegraat krijgen wanneer het beginsel van de gerechtigheid sterker bij de leden leefde en duidelijker naar buiten sprak.

An Schulte, Zwolle

Beginselverklaring

Van onderstaande flarden uit een discussie in een werkgroep die zich te Amsterdam in de Beginselverklaring heeft verdicht, wil de lezers van „Humanist" graag kennis laten maken.

Zeg luister nou even, begrip gaat toch altijd via menselijke vermogens. Ook bij gelovigen. Maar ook de godsdienstige levensovertuiging gebeurt vanuit de mens! Ja dat vind jij. Kunnen we het niet omdraaien of iets dergelijks? Die laatste zinnen uit de tekst vind ik ook weer zo deftig. Dat komt niet over. Optimaal of maximaal? Zeg toch gewoon: Helemaal. Dan geef je weer een onnodige toelichting op je verbanden. Je blijft husselen met je begrippen. Het aanloopje tot de kern ben ik kwijt. Moeten we die zin niet helemaal weglaten? Kunnen we niet alles weglaten? Wat hebben we nu precies? O, veel te veel!!! Het duizelt me! Laten we het zonder beginselverklaring doen. Die normen vallen uit. Kan de zedelijkheid er dan ook uitvallen? Ja hoor eens, er zijn zo'n vier vuistregels zonder welke geen enkele maatschappij kan functioneren. Welke dan? Niet moorden, niet roven, niet bedriegen, niet liefdeloos zijn. Ha ... daar komen de 10 geboden om de hoek kijken. Wat is er eigenlijk bij al die nieuwe beginselverklaringen voor niet-humanisten niet aanvaardbaar in? Och mensen, het enige verschil tussen gelovigen en ons is dat wij niet in een god geleven en daar draaaien we met mooie zinnen omheen als de bekende kat om de hete brij. En dan spreekt het bij velen weer niet aan."

J. E. Hatzmann, Amsterdam

R&TV

15 april: geen uitzending.
29 april, Nederland 1, ± 22.30 uur tot ± 22.50 uur
„Toen was ik even stil . . ."
een film over het werk van de Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden.

In „. . . . en toen was ik even stil", wordt het werk van de Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden (HSHB) en de Humanistische Bouwstichting Bejaardenhuisvesting (HBB) in beeld gebracht. Eveneens wordt een inzicht gegeven in het leven in de HSHB-tehuizen, verduidelijkt doordat aan het woord komen bewoners en direkties van een aantal tehuizen, alsmede de voorzitter van de stichting, de heer Mr. M. Knap. Naar voren komt enerzijds de erkenning door de bewoners dat door opneming in het verzorgingstehuis ogenschijnlijk een stuk zelfstandigheid wordt opgegeven, doch anderzijdss door de te bieden verzorging en akkommodatie zij zich zoveel mogelijk kunnen ontplooien.

In de film komt duidelijk naar voren de grote vrijheid, die de bewoners genieten: vrijwel alles kan, niets moet. Ook het openstellen van de tehuizen voor de buurtbewoners is een interessant gegeven, dat in „. . . . en toen was ik even stil" tot uitdrukking wordt gebracht.

Verder komen o.m. aan de orde de rekreatiemogelijkheden en het funktioneren van bewonerskommissies.

Van belang is verder de in de film belichte laatste ontwikkeling op het gebied van de bejaardenhuisvesting: het wooncentrum voor ouderen. De wooncentra bieden een woonvorm, waarbij de bejaarden gehuisvest zijn in zelfstandige woningen en gebruik kunnen maken van een aantal gemeenschappelijke ruimten en de daaraan verbonden centrale voorzieningen, maar overigens terug moeten vallen op het dienstenpakket van het zgn. open bejaardenwerk.

De flatwoningen zijn speciaal ontworpen en aangepast aan de behoeften van ouderen, ook invaliden, zoals rolstoelgebruikers, en zijn bestemd voor bejaarden die een zelfstandige huishouding kunnen voeren, hun eigen maaltijden bereiden en zelf zorgen voor het schoonhouden van de woning.

Samenvattend kunnen wij stellen dat deze frisse en boeiende film zeer aan te bevelen is.

BOEKBESPREKING

„Civis Mundi" over Latijns-Amerika

Het tijdschrift „Civis Mundi" (Van Stolkweg 10, Den Haag) geeft de laatste jaren steeds meer „themanummers" uit Zo werd in 1972 door dr. C. W. Rietdijk een speciaal nummer gemaakt, gewijd aan „De Contra-revolutie tegen de rede", dat blijkens no. 11/12 van het vorige jaar de nodige reacties verwekte en ook in humanistische kring niet onbesproken bleef.

Nummer 3/4 van de jaargang 1973 is geheel aan Latijns-Amerika gewijd en bevat bijdragen van A. E. van Niekerk, J. D. Visser, J. P. Meulmeester, H. Kievid, A. L. Constandse en P. van Gastel. Van Niekerk komt in zijn bijdrage tot de conclusie: „Er is geen enkele aanwijzing dat de economische groeikansen groter zijn geworden, terwijl in enkele landen duidelijk achteruitgang is geboekt". Brazilië en Peru worden gekenmerkt door wat schr. noemt „een technokratisch ontwikkelingsmilitarisme", waarbij in Brazilië de antidemokratische reaktie naar rechts, die in Peru naar links is uitgeslagen. Erkend moet worden, dat Brazilië op het ogenblik economisch het sterkste land van Latijns-Amerika is met goede vooruitzichten. Visser komt in zijn artikel tot de slotsom, dat de economische groei „in the long run" tot een meer gelijke inkomensverdeling leidt, op korte termijn is echter het tegendeel mogelijk! Uiteraard wordt in dit nummer ook aandacht besteed aan het Chileense experiment. Chili is in Latijns-Amerika een uitzonderlijk land: Terwijl in het rijke Brazilië iedere vorm van democratie ontbreekt, zijn in Chili grote groepen van werknemers en kleine zelfstandigen in de stedelijke centra en op het platteland in staat gesteld d.m.v. oganisaties van onderlinge hulp, bescherming en medebestuur hun rechten te doen gelden. H. Kievid wijdt uitvoerig aandacht aan de positie van de kerk. De kerk is voor een pijnlijk dilemma geplaatst. Schr. komt tot de slotsom: „Eerst als de kerk het aandurft het roer volledig om te gooien en bepaalde aartsconservatieve toestanden op te heffen is er kans op enige redding. Maar dan zal die kerk ook niet bang moeten zijn wat zieltjes te verliezen en een dictatoriaal beest te verspelen, of het protestantisme in huis te halen (in Columbia ziet men dit nog steeds als een der grootste gevaren, en ondanks officiële geloofsvrijheid, mag men daar geen protestantse bijbel meedragen, die wordt in beslag genomen). In zijn bijdrage wijst Constandse er op dat wie meent, dat de militairen in sommige landen in Latijns-Amerika een progressieve rol spelen wel een erg optimistische visie hebben. In de meeste landen vormen zij nog steeds de ruggegraat van een semi-feodaal systeem.

P. Krug

„Rekenschap"

„Het driemaandelijkse tijdschrift „Rekenschap" werd het afgelopen jaar gekenmerkt door een veelzijdige inhoud. Het eerste nummer, gewijd aan het thema „Humanisme en maatschappij" bevat bijdragen van de bekende Poolse filosoof Kolakowski, de voorzitter van de I.H.E.U. prof. J. P. van Praag en P. Krug. Prof. H. Freudenthal schreef een boeiende levensschets van de grote fysicus Werner Heisenberg. Dezelfde schrijver leverde ook een bijdrage over de milieuproblematiek. Voorts bevat het nummer een artikel over de autobiografie van de bekende humanist Julian Huxley. „Abortus-provocatus" was de titel van het inleidende artikel in nr. 2. Mevr. dr. C. W. van Essen-Zeeman schreef een verhelderend artikel over de Franse filosoof Merleau-Ponty. Libbe van der Wal haalde jeugdherinneringen op. Paul Postma behandelde het rapport van de Club van Rome. P. Krug vervolgde zijn „Humanistische verkenningen", waarin enkele problemen van de hedendaagse maatschappelijke en culturele ontwikkeling aan de orde worden gesteld. Ook in nummer 3 zette hij deze beschouwingen voort. „Agressiviteit" is de titel van het „editorial" van dit nummer, dat voorts de volgende bijdragen bevat: P. Spigt „Humanisme in de maatschappij", een kritiek op een artikel van H. J. Lips, die deze kritiek beantwoordt, M. Knap „Opmerkingen over kinderbescherming", C. Vogel „Opkomst van een tegencultuur" en J. Reddingius „Leve de milieurel". In het vierde nummer stelde M. Knap enkele problemen van de orgaantransplantatie aan de orde. Bijzonder lezenswaardig is ook het herdenkingsartikel over Johan Huizinga van prof. B. W. Schaper. Het artikel van A. M. v. d. Giezen bevat een kritiek op het hedendaagse onderwijsbeleid. J. P. van Praag schreef over „Beperking en betekenis van de moderne theologie". M. J. Hoekstra behandelde de humanistische geestelijke verzorging. Ieder nummer bevat voorts literaire beschouwingen van P. Spigt en een actualiteitenrubriek van P. Krug. Wie zich wil oriënteren op het gebied van de hedendaagse maatschappelijke en culturele ontwikkelingen en de visie hierop van verschillende humanisten, doet er goed aan zich op dit tijdschrift te abonneren. Het kost slechts *f* 25,— per jaar. Inlichtingen: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

P. Krug

Toegang tot het kongres voor belangstellenden

Belangstellenden — niet afgevaardigden kunnen het kongres in Arnhem bijwonen, mits zij zich hiertoe tot uiterlijk 6 mei a.s. schriftelijk opgeven bij het Centraal Bureau te Utrecht. Zij ontvangen dan een toegangskaart plus een beperkte kongresmap. De kosten bedragen *f* 3,— per dag voor het gebruik van konsumpties. Tevens kan een lunchpakket à *f* 5,— worden verstrekt, echter alleen indien dit bij de schriftelijke opgave is besteld.

Werf een lid!

Als ieder van ons ééns per jaar één lid zou werven.

Zouden wij vele malen méér voor onze mede-mens kunnen doen, dan thans het geval is.

Werf een lid!

Studentenvereniging op Humanistische grondslag „Socrates"

De S.V.H.G. „Socrates" is een plaats van samenkomst voor studenten, waar uitwisseling van gedachten vrijelijk kan plaats vinden in een niet door dogmata gekenmerkte sfeer. Het is voor iedere toekomstige academicus onontbeerlijk zich op kritische wijze te oriënteren op levensbeschouwelijk gebied. Hiertoe worden onder meer georganiseerd: disputen, excursies en conferenties. Het gezelligheidsaspect vindt men in de Vereniging ook essentieel en hiertoe organiseert zij lunches (elke woensdag), borrels, eens in de twee weken een soepmaaltijd en elk jaar een zeilkamp, 's zomers.

De meeste aktiviteiten van „Socrates" vinden plaats in het paleis Noordeinde, Noordeinde 5, Leiden.

Inlichtingen zijn te verkrijgen bij: Frits Hoegen Dijkhof, Lange Pietersperkchoorsteeg 32A, Leiden. Tel. 30602.

Ab-actiaat: Postbus 334, Leiden.

Heeft u uw kontributie reeds betaald?

Zo neen, doe het dan nu! Begin april, gaat de acceptgirokaart voor het tweede kwartaal naar de leden die per kwartaal betalen.

Dank voor Uw medewerking.

AFDELINGSNIEUWS

HERPLAATSING UIT HET VORIGE NUMMER WEGENS MISSTELLING

Afdeling Den Haag

Op zondag 18 februari sprak voor de afdeling Den Haag van het HV in het Humanistisch Centrum de heer J. van Londen, zenuwarts en hoofd van de afdeling Geestelijke Volksgezondheid van de GGGD te Den Haag. Zijn onderwerp betrof de **functie van verschillende soorten maatschappelijk werk** zoals burenhulp, S.O.S.-telefonische hulpdienst, alternatieve diensten zoals Sosjale Joenit, J.A.C. enz. in het geheel van de preventieve geestelijke volksgezondheidszorg. Op dit terrein, waar gesproken wordt van crisispreventie en crisisinterventie, zijn zowel professionele als niet-professionele hulpverleners actief. Dat er tussen beide vormen wel een grensconflicten zijn weten we allemaal. Maar ook hier is een beter wederzijds begrip erg belangrijk.

Dokter Van Londen schetste de geestelijke gezondheidszorg als zeer heterogeen. Er is nl. een oerwoud van voorzieningen, hetgeen wel tot doublures moet leiden. Daarbij komt dat er geen algemeen aanvaarde normen bestaan. Wat „abnormaal" is en wat „onaangepast" wordt nogal uiteenlopend geformuleerd. Dokter Van Londen maakte voor ons dat normencomplex wat overzichtelijker door ze te verdelen in ethische, psychosociale, statistische en medische normen. Medische normen zijn soms verkapte ethische, b.v. wanneer een arts over abortus of euthanasie spreekt.

Het gaat niet altijd op, zo zei de spr. om iemand op grond van zijn „afwijkende gedrag" geestesziek te verklaren, want zo iemand zou wel eens tegen de gevestigde orde in opstand kunnen zijn gekomen. Hier zal dus voornamelijk de professionele hulpverlening niet te snel een etiket moeten opplakken.

Maar gelukkig staat ook bij de GGGD het hulpzoekend gedrag van de cliënt op de voorgrond. En hulp wordt primair altijd geboden uit loyaliteit met de betrokkene. Spr. gelooft niet in een waardevrije psychiatrie. Een algemeen aanvaard mensbeeld, van waaruit zou kunnen worden gewerkt, ontbreekt evenwel en dat maakt hulpverlening moeilijker.

Over de rol van vrijwilligers werd nog levendig met de inleider gediscussieerd. Op het vlak van de preventie stond spr. op het standpunt dat vrijwilligers het als hun eerste taak kunnen zien zoveel mogelijk te voorkomen dat mensen psychiatrisch patiënt worden. M.a.w. de samenleving heeft een preventieve taak totdat het absoluut noodzakelijk wordt deskundigen (zenuwarts, psychiater) in te schakelen. Als is het voor vrijwilligers niet gemakkelijk dat uiterste tijdstip te bepalen. Deze raad krijgt reliëf als we bedenken dat volgen officiële gegevens zo'n 80% van psychiatrisch verpleegden langer dan een jaar in een of andere inrichting verblijven, terwijl 50% daar langer dan 10 jaar verblijven! De uitbreiding van „tussenvoorzieningen" zoals crisiscentra, dagverblijven e.d. verdienen volgens de heer van Londen alle aanmoediging. Niet te miskennen is bij de meeste hulpzoekenden de behoefte per se tot de spreekkamer van de psychiater te willen doordringen. Men kan zich dus met reden afvragen: hoe is die behoefte te doorbreken?

Vrijwilligers kunnen juist hier veel en goed werk doen. Kortom: de patiënt moet meer weerbaar worden gemaakt zodat hij of zij de eigen situatie leert hanteren. Want, zo zei dokter van Londen, vitale weerbaarheid gaat aan zelfontplooiing vooraf. Men zal moeten leren leven met b.v. eenzaamheid, in het besef dat au fond ieder mens eenzaam is (Beckett).

Deze ochtend was een goede keuze van de afdeling Den Haag. De belangstelling was groot en de dialoog officiële/vrijwillige hulpverlening die hier ontstond zal in ieder geval worden voortgezet.

H. van Kordenoordt

Afdeling Zeist

Onlangs hield de Algemeen Sekretaris, Dr. A. J. Wichers, een inleiding voor de afdeling Zeist, getiteld:

„Onze verantwoordelijkheid als onvervreemdbaar goed".

Dr. Wichers begon met te wijzen op het humanitair neutrale karakter van vele konsumptiegoederen, in tegenstelling tot verwachtingen die er eertijds wel van werden gekoesterd. Bijvoorbeeld bij betere mogelijkheden van vervoer: ouderen hebben zich waarschijnlijk wat anders voorgesteld dan het huidige overlastige verkeer waar vooruitgang in menselijk geluk moeilijk aan te ontdekken valt. Wij zijn „vitalistisch" ingesteld en worden eerder aangesproken door luxe (en door het bezitten) dan door kultuur en geestelijke waarden. Wij konsumeren maar en verbruiken op grote schaal.

Typerend is misschien hoe het is gegaan met de premies voor sociale voorzieningen. Het is niet alleen efficiënt die aan de bron te innen, maar de vrees moet bestaan dat ze anders deels oninbaar zullen zijn. Het niet direkt konsumptieve moet ons telkens een beetje opgedrongen worden. Leven wij wel in een gehumaniseerde wereld in de zin van nu ook beter dan ooit de verantwoordelijkheid voor ons eigen leven te kunnen dragen?

Verwacht werd dat na de overwinning van het gebrek de kultuur tot ontwikkeling gebracht kon worden. In onze konsumptiemaatschappij is dit geheel anders uitgepakt. Er is groot onbehagen. Piëteit t.a.v. de natuur ontbreekt. Het rapport van de klub van Rome heeft duidelijk gemaakt dat wij onze levenswijze niet kontinu kunnen prolongeren. Het natuurlijk evenwicht is verstoord. De ekonomische groei moet waarschijnlijk worden stopgezet. Aangezien de sociale voorzieningen tot dusverre uit de ekonomische groei werden gefinancieerd zullen hier problemen ontstaan.

Hoe zijn we in al die konsumptie en in de roes ervan terecht gekomen? Grote industrieën nemen beslissingen die voor ons allemaal van belang zijn op private gronden. Dit draagt enorm bij tot de onrust. We laten ons meeslepen in de stroom van snelle konsumptie waar de private onderneming de motor van is, doch waar we nu de vervuiling van zien. Er komt mogelijk een groot gebrek aan grondstoffen. Kwamen we eerder een verantwoordelijkheid tegen die sterk privaat is, doch ons publiek moet worden opgedrongen, hier hebben we te doen met een verantwoordelijkheid die uit zijn aard sterk publiek is en die we privaat gelaten hebben. Is onze kijk op onze verantwoordelijkheden en hoe we die kunnen dragen niet geheel verkromd? Wij zullen ons weer geheel moeten herbezinnen en ons daarbij waarschijnlijk moeten bevrijden van de roes van „het kan niet op". We lijken ons te hebben laten meeslepen tot een wijze van leven waarbij we ons van onze verantwoordelijkheid vervreemd hebben. Voor zover dit het geval is, zijn wij eveneens inauthentiek, in-humanitair en on-humanistisch.

Na de inleiding van de heer Wichers werd er nog geruime tijd gediskussieerd over de door hem aangestipte problemen.

H. Kemner

MENS EN DIER EN BIO-INDUSTRIE

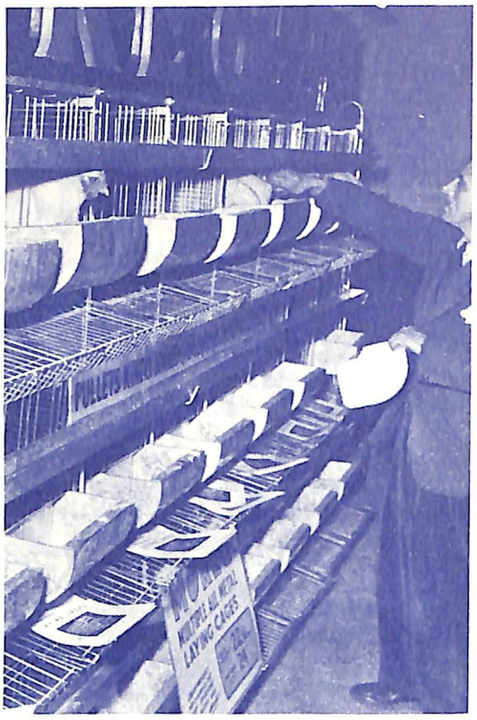

Met het ontstaan van landbouw en veeteelt is de mens gaan ingrijpen in het natuurlijke levenspatroon van in het wild levende planten en dieren, met het doel zich een redelijk bestaan te verzekeren. De mens dient zich daarbij af te vragen of de bezwaren die dit ingrijpen met zich meebrengt verantwoord zijn. Juist de laatste jaren worden de bezwaren, met name in de veeteelt, zeer groot.

Economische overwegingen hebben geleid tot schaalvergroting en vergaande specialisatie in de landbouw zoals die tot uiting komen in de bio-industrie. De bio-industrie geeft echter een aantal problemen die de hele samenleving raken. We denken daarbij aan de voor ieder waarneembare aantasting van het milieu (vervuiling van oppervlaktewater door mestoverschotten, stank, landschapsvernieling door enorme loodsen en voedersilo's), aan de verspilling van voedingsmiddelen en aan de kwaliteit van het geproduceerde voedsel, maar vooral aan de ethische problemen en de belangen van de agrarische bevolking, die niet direct voor iedereen waarneembaar zijn. Op de ethische problemen willen we hier wat nader ingaan.

Bio-industrie

Onder bio-industrie verstaat men in het algemeen het produceren van grote hoeveelheden dierlijke produkten op een klein oppervlak. De bedrijfsvoering is gewoonlijk vergaand gemechaniseerd en niet aan de grond gebonden, dat wil zeggen dat het benodigde voer voor de dieren niet van het eigen bedrijf hoeft te komen maar meestal geheel aangekocht wordt en dat voor de afvalprodukten, mest en gier, een bestemming buiten het eigen bedrijf gevonden moet worden. Om in de bio-industrie een bestaan te vinden moeten de dieren in grote aantallen gehouden worden. Het gaat dan om kalvermesterijen van 200-500 dieren, varkensmesterijen van 500-1000 dieren, kippenbedrijven en kuikenmesterijen van 10.000-50.000 dieren.

De dieren worden gewoonlijk gehouden in kleine hokken, in gebouwen met een regulering van het klimaat en automatisering van de toevoer van voer en drinkwater en van de afvoer van mest en gier.

Legkippen worden veelal gehouden op batterijen. Dit zijn stapelkooien met roostervloeren, met een oppervlakte van 40 maal 50 cm² en een hoogte van 40 cm, die ieder 4 of 5 kippen huisvesten.

Mestkalveren worden solitair gehouden in hokken van 150 cm lengte en 50-60 cm breedte, op kale roostervloeren, zonder ligstro.

Ethische bezwaren

We hebben in ons land een aantal wettelijke maatregelen en ongeschreven normen voor de omgang met dieren. Tot voor kort ging het voor de behandeling van huisdieren vooral om: (1) de verhouding werktijd/rusttijd, (2) de methoden voor het afdwingen van prestaties en (3) het toepassen van verminkingen, vaak terwille van modetendensen.

Door de sterke ontwikkeling van de bio-industrie ontstaat een hele reeks nieuwe problemen. Door de enorme aantallen dieren op een bedrijf is het voor de verzorger niet meer mogelijk aandacht en belangstelling te hebben voor het individuele dier. De bedrijven worden verzorgingsfabrieken met een zeker percentage „uitval". Het dier is in deze situatie geheel afhankelijk van de mens.

Veel dieren verblijven hun hele leven in nauwe hokken waarin beweging vrijwel niet mogelijk is. Beweging vraagt spierarbeid en daarvoor is extra voer nodig. De ruimte die de dieren ter beschikking hebben wordt uitsluitend economisch bepaald. De onnatuurlijke wijze van huisvesting en behandeling veroorzaakt abnormaal gedrag van de dieren en een aantal ziekteverschijnselen. Deze worden niet opgeheven door de levensomstandigheden beter aan het dier aan te passen, maar door het aanbrengen van verminkingen en huisvesting in het donker.

Kippen in te grote aantallen en te dichte pakking gaan vaak vechten, waarbij gewonden en soms zelfs doden vallen. De remedie hiervoor is kortbekken, waarbij niet alleen dood weefsel wordt geraakt. De wond wordt dichtgeschroeid om infectie te voorkomen.

Hennen in batterijkooien kunnen zich nauwelijks bewegen, er is geen ruimte voor het uitstrekken van poten en vleugels en aan de natuurlijke krab- en scharrelneigingen kunnen de hennen niet voldoen. Een bekende kwaal is batterijmoeheid, waarbij sterke ontkalking van het skelet optreedt die spontane botbreuk in poten, vleugels en borst tot gevolg kan hebben. Aangetaste dieren hebben vaak nog een hoge produktie. Een goede produktie is dus geen garantie voor het welzijn van het dier.

Biggen worden vaak weggehaald van de zeug als ze een paar weken oud zijn en verder opgefokt met kunstmelk. Ze kunnen hun natuurlijke zuigbehoefte dan alleen botvieren op hun kooigenoten. Door het zuigen aan oren, staart, navel en penis ontstaan irritaties en ontstekingen. De remedie is opfok in het donker, sociaal contact is dan uitgesloten.

Varkens worden gemest in betonnen hokken zonder strooisel. In deze oninteressante omgeving ontwikkelen de dieren vaak de gewoonte aan elkaars staart te gaan vreten (kannibalisme). Om dit te voorkomen kan de staart gecoupeerd worden. Bij varkens die onder deze omstandigheden leven veroorzaakt een plotselinge verandering in omstandigheden, zoals het transport naar het slachthuis, heftige opgewondenheid. Dit kan leiden tot grote benauwdheid en een lange pijnlijke doodsstrijd. Het aantal varkens dat in ons land door dit transport sterft is ongeveer 70.000 per jaar of bijna 1%.

Ben gepensioneerd; niet-waardevast pensioen en AOW; werk nog enige jaren, kan daardoor contr. HV verhogen van ƒ 65,— op ƒ 100,—. Na enige jaren zal ik dit moeten verminderen, maar nu nodig voor HV. Zet dit in HUMANIST als compensatie zure critici-op-alles-wat-niet-deugt-ad-infinitum.

Lid HV

R&TV

Radio-uitzendingen: (Nederland 1 om 9.45 uur)

15 april
Bij het begin beginnen
(ouderparticipatie in kleuteronderwijs)

22 april
Pers op hellend vlak?
(interview met mr. Stempels, drs. Niemandsverdriet, C. Cabout over objectiverende of geëngageerde journalistiek.

Voor mestkalveren in hun nauwe hokken is de enig mogelijke beweging gaan liggen en opstaan. Aan het eind van de mestperiode, als de kalveren zo'n 180 kg wegen, is zelfs deze beweging moeilijk en soms onmogelijk.

In het algemeen kunnen we zeggen dat ziekteverschijnselen en abnormaal gedrag (symptomen van dierlijke nood) ten gevolge van onnatuurlijke huisvesting en voeding worden geaccepteerd zolang ze geen economische schade geven. Geven ze wel schade dan neemt men maatregelen zoals snavelbranden, staart couperen, huisvesting in het donker en solitaire huisvesting. In het algemeen zijn dit maatregelen die slechts de symptomen van dierlijke nood bestrijden, zonder deze nood zelf op te heffen. Het is dringend gewenst dat er wettelijke voorschriften komen voor de veehouderij ten aanzien van de huisvesting en voeding van dieren.

Op grond van het voorgaande kunnen we ons afvragen hoe ver de mens mag gaan bij de exploitatie van het dier. Deze exploitatie is naar onze mening ethisch niet verantwoord als het gebeurt ter wille van een luxe produkt of van een zo goedkoop mogelijk produkt in een welvaartsmaatschappij, op een schaal waarbij met de belangen van het individuele dier geen rekening wordt gehouden.

Slotopmerkingen

Veel agrariërs worden door economische omstandigheden gedwongen over te gaan op bio-industrie. Deze overgang betekent voor de boeren een verschraling van hun beroep waarmee ze niet onverdeeld gelukkig zijn. Het is daarom ook onjuist de boeren de schuld van de problemen te geven.

Als consument zijn we ons bij de keuze van ons voedsel gewoonlijk niet bewust van de ethische aspecten van de produktiemethoden. De keuze wordt meestal bepaald door het uiterlijk en de prijs van het produkt. Het is daarom gewenst dat de consument wordt ingelicht over deze methoden bij de produktie van zijn voedsel, opdat hij bij zijn keuze rekening kan houden met de ethische aspecten.

C. Lugt en G. Goodijk

Belangstellenden kunnen een overdruk van een vollediger beschouwing over dit onderwerp aanvragen bij de auteurs, IBS, postbus 14, Wageningen.

(advertentie)

HET WOORD VAN DE WEEK

Vindt U onze radio-uitzendingen op zondagmorgen doorgaans ook zo de moeite waard? Wist U dat U het besprokene allemaal nog eens rustig kunt nalezen in **Het Woord van de Week?** — verschijnt 2 x per maand.

NEEM EEN ABONNEMENT

U kunt dit doen door *f* 12,— (buitenland *f* 15,—) over te maken op giro 58 t.n.v. Humanistische Pers.

(advertentie)

Neem een abonnement op

REKENSCHAP

driemaandelijks tijdschrift voor wetenschap en cultuur

Uitgave van de Humanistische Stichting Socrates

Redactie en Administratie: Postbus 114 Utrecht

Abonnementsprijs: f 25,- per jaar

(advertentie)

Het loopt op rolletjes...

met vakmensen die bij ons achter grote en kleine persen staan.
In ons bedrijf worden de meest uiteenlopende drukwerken verzorgd.
Als u wilt vanaf het prille begin.
Specialisten op het gebied van de vormgeving staan volledig ter beschikking.

N.V. Drukkerij en uitgeverij Lumax

Ondiep 6, Utrecht, telefoon (030) 441845.